

REVISTA ISTORICĂ

= Dări de seamă, =
documente și notițe.

PUBLICATĂ SUPT AUSPICHIILE CASEI ȘCOALELOR

DE

BCU Cluj eLibrary Cluj
N. IORGA

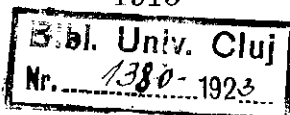
CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI.

BUCUREȘTI

EDITURA CASEI ȘCOALELOR

1915

SUMARIUL :

I. NOTIȚE: *N. Iorga* : Pretendentul „Iani rege al Moldovei“ (1516-1521). — *N. I. O* „eroină revoluționară“ româncă, în foile germane din 1843. — *N. I.* : Încercări de a da în Moldova înaintea de 1821 un caracter oficial limbii grecești — * * Cetatea Turnu.

II. DOCUMENTE: * * Din Bucovina „fericită“...; O scrisoare a secretarului La Roche și una a lui Rigas.

III. DĂRI DE SEAMĂ despre: *Gabriel Hanotaux*, Du sens et de la portée de la guerre. — *Al. Lăpădatu*, Cetatea Sorocci. — *Virgil N. Drăghiceanu*, Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu. — *Vintilă I. Brătianu*, Interesele României în actualul război. — *Dr. A. Urbeanu*, Deutschlands „Wahrhafter Krieg“ und die Frage der unterdrückten Rumänen in Österreich-Ungarn. — Calendaric-atlante d'Agostino. — *G. Zagoriș*, Paris Mămuleanu. — *Dr. I. N. Angelescu*, Cunoașterea și conducerea pieții economice. — *Ch. Drouhet*, Modelele franceze ale teatrului lui Alecsandri. — *C. G. Pietraru*, Fazele războiului actual și învățăminte pentru viitor. — *Dr. Ștefan Chicoș*, Protecționismul vamal și viitoarele tratate de comerț. — *I. Constantinescu*, Istoricul bisericii Maica Precista de la Dudu din Craiova. — *Sextil Pușcariu și Alcxie Procopovici*, Diaconul Coresi

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga, Vălenii-de-
BCU Cluj Munte (Prahova). Library Cluj

Administrația : Vălenii-de-Munte, Tipografia
„Neamul Românesc“.

Un n-r 30 de bani; abonamentul anual 3.50;
pentru străinătate 50 de bani n-rul; abona-
mentul 4 lei.

Pentru cărțile despre care se fac recenzii care le
recomandă se poate reține gratuit, după dorință,
anunțul pe copertă.

Pentru studenți, prețul în jumătate, direct de la
administrație.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SEAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ, SUPT AUSPICILE CASEI ȘCOALELOR, de N. IORGA

NOTIȚE.

Pretendentul „Iani rege al Moldovei“ (1516—1521).

Într'o lucrare recentă a d-lui Ioan E. Kalitsunakis, docent la Berlin, despre humanistul Matei Devaris (*Ματθαῖος Δεσάρης καὶ τὸ ἐν Ῥώμῃ ἐλληνικὸν γυμνάσιον*, Atena 1914; extras din foaia *Αθηνα*, XXVI) se pomenește (p. 93) între școlarii gimnasiului grecesc din Roma întemeiat, la 1516, după anume stăruinți de emigrati, de Papa Leon al X-lea, și un Ioan rege al Moldovei (*Ῥήγας τῆς Μοργδανίας*), citindu-se Crusius, *Turco-Graecia*, p. 248 și un articol din *Ἑλληνομνημῶν* al d-lui Sp. Lambros. Școlar al lui Ianus Lascaris, el a fost tovarășul de clasă al lui Hermodor Lestarih, care, la rîndul lui, învătă pe Despot, care se chema numai ca Domn, Ioan, iar ca aventurier Iacob.

Putem ști cine e acest „rege al Bogdaniei“. E acel „duce Iani din Moldova, gonit de fratele său din acel ducat acum cîțiva ani“, care veni în Septembrie 1521 la ambasadorul venețian pe lîngă Carol Quintul ca să-i spuie că a servit pe răposatul Împărat Maximilian († 1519) și apoi încercase, dar fără succes, pe lîngă cel care domnește. Nu întîmpină însă nici aici încredere și bunăvoință. Se cerură informații de la Veneția chiar, — dar ele par să nu fi venit niciodată (Hurmuzaki, VIII, pp. 49-50, n-le LX-II; cf. Iorga, *Pretendenți domnești*, în „Analele Academiei Romîne“, XIX, p. 205).

„Iani“, care se numia astfel după dascălul său *Ianus Laskaris*, se dădea deci drept frate al lui Bogdan-Vodă, drept fiu al lui Ștefan-cel-Mare. Dacă ar fi fost „gonit“, nu *despoiat* de acesta, el n'avea de unde ști grecește, așa încît să fie în societatea celor mai cărturari dintre tinerii pribegi. Aș crede, prin urmare, că el a putut să fie un fiu al lui Alexandru (Sandrin), fiul lui Ștefan-cel-Mare, care muri ca ostatec la Constantinopol, unde rămase

fiul său Ștefan zis Lăcustă, care, de altfel, ca și Iani al nostru, se dădea ca fiu (nu nepot de fiu) al marelui Domn.

N. Iorga.

* * *

Col. Iorga
O „eroină revoluționară“ romîncă în foile germane din 1848.

Se cunoaște rolul, puțin cam teatral, pe care l-a avut în blînda revoluție teoretică a Bucureștilor din 1848 Ana Ipătescu.

La 15 Iunie se produse intervenția militară a lui Odobescu și Solomon pentru aducerea înapoi a lui Bibescu, cu Vilară și cu Manu. Se iscă o învălmășeală, și soldații traseră în mulțime. Se afirmă că ei ar fi biruit, cu toată împotrivirea „poporului“, dacă nu s'ar fi pus în fruntea acestuia, cu două pistoale în mînă, și strigînd: „curaj, copii, moarte trădătorilor“, „doamna Anica, soția domnului Nicolae Ipătescu, o Romîncă ce poartă arma ca orice bărbat“¹. „Pruncul Romîn“ mai știe că Anica Ipătescu era în trăsură, că „fu dusă în triumf la Palat“ și feliicitată de Guvern².

Despre această zi critică se trimeseră corespondențe la unele foi din Austria și din Germania, aflătoare și ea în plină revoluție. Se cunoștea articolul din „Allgemeine österreichische Zeitung“, în care cuvintele eroinei sînt dezvoltate mai pe larg: „Moarte trădătorilor! Tineri, curaj și scăpați libertatea“. O scrisoare a lui A. G. Golescu către N. Bălcescu (19 Iunie 1848) se ocupă de acest răsunset al incidentului cu Ana Ipătescu: „Fapta d-nei Ipătescu dă un luciu și un interes nespus cauzei noastre; toate gazetele din Viena au descris această faptă, și vre-o 40.000 exemplare, foi volante, s'au tipărit cu această faptă antică, spre formarea moralului poporului din Viena“. Și el adaugă: „Împrieteniți-vă cu dînsa și faceți-I ode și serenade; doar de s'ar întinde focul ei și în alte inimi“³.

¹ *Gazeta de Transilvania*, în culegerea *Anul 1848*, I, p. 702.

² *Ibid.*, II, p. 84.

³ *Ibid.*, p. 646. Soțul ei, un tînăr, se afla și el în capul mulțimii (*ibid.*, p. 98). Stătea în Văpșeava Galbenă, unde el era între membrii comisiunii pentru garda națională (*ibid.*, p. 292; cf. și *ibid.*, III, p. 320). Era și un Grigore Ipătescu, în același rost, la „Văpșeava Neagră“: el intră în „Sfatul orășenesc“ (*ibid.*; cf. locurile citate în vol. VI, p. 365). Un funcționar C. Ipătescu, „șef de masă“ (biroù) la Casieria obștească, „propagant, gardist“, om al Magherului, delegat la Fuad-Efendi (*ibid.*, III, p. 526; VI, p. 72). „Doi

Această foaie-volantă vienesă „gedruckt bei Leop. Sommer“, o cuprinde bogata colecție a d-lui G. Sion. În ea se laudă mișcarea Bucureștilor, „robit și bătut cu cnutul, supt întreita tiranie a lui Bibescu, a Țarului Nicolae și a Împăratului turcesc“, se arată pe scurt cererile manifestului de la Islaz, se rîde de fuga lui Bibescu care făgăduise și primise totul, se trece apoi la „sîngeroasa contra-revoluție“, pusă la cale de „nimeni altul decît Nicolae I-ia, din mila lui Dumnezeu Împărat al Rusiei“. Consulul Duhamel și generalul Kotzebue ar fi furat pe Odobescu și Solomon. Soldații erau beți. Solomon intră în sala unde se aflau represintanții poporului“ și li cere a se preda. Magheru, „un tînăr de o eroică îndrăzneală, care a asistat la revoluția din Viena de la 13 Mart și cu bucurie a luat parte la dînsa“, își deschide cu baioneta calea spre ușă și, oprit de a ieși, trage cu muschetul unui soldat pentru a se baricada apoi într'o odaie. Rosetti („Rizeri“) ar fi desarmat și el un soldat. Atunci se trag trei salve în mulțime, lăsînd 7 morți și peste 30 de răniți. Se pornește o fugă nebună, până vine Ana Ipătescu, „o figură înaltă, impunătoare, palidă ca moartea, cu ochii aprinși și părul aruncat pe spate“. Cuvintele ce i se atribuie sînt tocmai cele din gazeta citată. Autorul bucății inflăcărare o face însă să moară, pentru un mai puternic efect: „Cu inimos spirit de jertfă se aruncă ea asupra armatei. La dreapta și la stînga cade cîte un om, dar în aceeași clipă un glonte trece prin pieptul ei, și frumoasa eroină inflăcărată pentru libertate zace acolo în sîngele ei“. Mulțimea strigă: „Ipătescu și libertate“: ea prinde pe Odobescu și vrea... „să-l tragă în țapă“. Soția lui se roagă însă, avînd lîngă dînsa copiii, cari îngenunche: „Ascultați-l întăi! Fie-vă milă! E nevinovat! Milă pentru bărbatul meu nenorocit!“. El arată că l-a pus Țarul și Bibescu. În acest timp se cucerește casarma, și cu frigări și lopeti. Nifon Mitropolitul ia din nou jurămintul soldaților. El scapă și pe Solomon.

Alaiul triumfătorilor întilnește în cale „targa pe care duceau pe eroina Ana Ipătescu“. Mii de oameni o conduc spre casa soțului ei pe dînsa, care... „încă nu murise cu totul“, — o concesie pentru adevăr.

N. I.

Ipătești rămaseră între cei arestați la căderea revoluției (*ibid.*, IV, p. 448). E vorba de Grigore și Nicolae, cari fură între cei 22 de exilați (*ibid.*, p. 526; VI, p. 261). Cel d'întăi trecu la Brașov (*ibid.*, V, p. 415); Nicolae fusese liberat (*ibid.*, p. 758).

*Die grosse blutige | Gegen-Revolution von Bukarest | und die
Heldin | Anna Ipalescu (sic), | welche die Freiheit des
Vaterlandes rettete.*

Mit unbezählbarer Gewalt trägt die gepanzerte Freiheit ihre Siegesfahne von Westen und Osten, zerbricht die Ketten so vieler Millionen Slaven, gibt ihnen ihre geraubten Menschenrechte wieder, und sie macht von Neuem zu den Herren der Erde.

Auch das verknechtete und verknüttete Bukarest, welches unter dreifacher Tyrannei seufzte und blutete, nämlich unter ihrem Fürsten Bibesko, Kaiser Nikolaus von Russland und unter dem türkischen Kaiser, hat sich todesmüthig erhoben, seine Freiheit verlangt und sie im schönsten Glanze errungen.

Die Bukarester verlangten im Namen der ganzen Walachei: Nationalgarde, Pressfreiheit, Abschaffung der Todesstrafe, gleichmässige Besteuerung, Ablieferung der Waffen zu Gunsten der neu konstituirten Regierung und Abschaffung des erblichen Adels.

Fürst Bibesco bewilligte Alles, Alles, dankte ab, entfloh aber hierauf bei Nacht und Nebel nach Kronstadt in Siebenbürgen.

Am 1. Juli um 12 Uhr Mittags brach eine blutige Gegen-Revolution los, welche nichts anderes beabsichtigte als die Freiheit zu stürzen und die alte Regierung wiederherzustellen.

Der Anstifter dieser Revolution war niemand Anderer als Nikolaus I., von Gottes Gnaden Kaiser von Russland !!

Der russische Kommissär Dukamel und General Kotzebue nahmen dem Kriegsminister Odobescu, gewesenen Chef der Landesmiliz, und Solomon, Obersten des 3. Infanterie-Regiments, den Eid ab, mit dem Militär die versammelten Mitglieder auseinander zu sprengen und Alle, die sich widersetzen, augenblicklich niederzuschliessen.

Mit 600 der entschlossensten Soldaten, welche früher mit Branntwein gehörig berauscht wurden, wurde das Werk der Verrätherei in Ausführung gebracht.

Die Versammlung wurde umringt und Solomon drang mit gefüllten Bajonetten in den Saal und forderte die Volksvertreter auf, sich gefangen zu ergeben.

Magieru, ein heldenkühner junger Mann, welcher der Revolution am 13. März in Wien beivohnte und sich dabei freudig betheiligte, bahnte sich mit seinem Säbel den Weg durch die Bajonette zu dem Thore; als er aber diese undurchdringlich besetzt fand, entriss er im Handgemenge einem der ihm nachsetzenden Soldaten die Muskette,

streckte ein Paar der Nächsten zu Boden und verbarrikadirte sich in einem Gemache.

Rizeri, ebenfalls ein Mitglied der provisorischen Regierung, entwaffnete einen Soldaten, worauf Solomon Feuer kommandierte und drei Salven auf die Volksvertreter und auf das heranströmende unbewaffnete Volk geben liess.

Sieben Menschen stürzten todt zur Erde und über dreissig Verwundete wurden davon geschleppt.

Alles war zur höchsten Wuth gebracht, aber dennoch versuchte man keinen Angriff auf das Militär, weil man keine Waffen hatte.

Allenthalben erhoben sich Barrikaden.

Die Mitglieder der provisorischen Regierung will man eben gefangen fortführen.

Unentschlossenheit und Muthlosigkeit nimmt überhand, viele Stimmen erheben sich, welche rufen: „Flieht! flieht! das Militär dringt von allen Seiten auf uns!“.

In diesem Augenblicke der Verzweiflung stürzt von Podul Mogoschai die junge Heldin Anna Ipalescu herunter. Eine hohe, stattliche Gestalt, leichenblassen Antlitzes mit glühenden Augen und zurückgeworfenen Locken.

Zwei gespannte Pistolen sind in ihren Händen.

Aus allen Kräften ruft sie: „Tod den Verräthern! Ihr jungen Männer fasset Muth und rettet die Freiheit!“.

Mit hochherziger Aufopferung stürzt sie sich gegen das Militär. Rechts und links sinkt ein Mann, doch in demselben Augenblick fährt eine Kugel in ihre Brust und die schöne, freiheitsbegeisterte Heldin liegt da in ihrem Blute!

Die glühenden Worte der Gefallenen und ihr kühner Tod entzündete das ganze Volk zur Raserei. Der Muth erfasste es mit edelster Todesverachtung.

Jetzt verlangten sie gar keine Gewehre mehr, waffenlos stürmen sie an.

„Ipalescu und Freiheit!“ ist ihre Losung.

Das Militär verliert den Muth und flieht in die alte Kaserne.

Odobescu und andere Soldaten fallen in die Hände des Volkes.

In der Erbitterung will man augenblicklich den Verräther auf einen Pfahl aufhängen.

„Die Todesart ist zu gering!“ ruft ein grosser Theil der wüthenden Wallachen.

Das Erscheinen der Frau des Odobescu mit ihren Kindern, welche sich vor dem Volke niederwerfen und rufen: „Hört ihn früher! Erbarmen! er ist unschuldig! Barmherzigkeit schenkt meinem unglücklichen Mann!“ rettete denselben.

Odobescu wurde verhört und erklärte sogleich dass er im Auftrage des russischen Hofes und auf Befehl des Ex-Fürsten auf solche Art gehandelt habe.

Das Volk ist indess mit Sturmschritt gegen die alte Kaserne gerückt. Der grösste Theil ist schon von ihnen bewaffnet, grösstentheils mit Stangen, Säbeln und Aexten (auch mit Bratspiessen und Grab-schaufeln).

Es ist 5 Uhr Abends. Die Kanonen, welche vor der Kaserne stehen, werden ohne Widerstand genommen.

Das vergossene Bürgerblut hat die Berauschten zu sich gebracht— sie wollen Solomon dem Volke ausliefern.

Der Bischof begibt sich im festlichen Zug in die Kaserne und richtet rührende Worte an die Menge.

Die Soldaten werfen sich auf ihre Knie nieder und schwören den Eid der Treue von Neuem, dem Vaterlande und der provisorischen Regierung.

Oberst Solomon unterhandelt fortwährend mit dem Volke und entschuldigt sich auf höheren Befehl gehandelt zu haben.

Durch Vermittlung des Bischofes erhält er seine Abdankung und einen Reisepass nach Siebenbürgen; durch diese Grossmuth wird aber eine grosse Unzufriedenheit unter den Rachelechzenden hervorgerufen. Im fürstlichen Pallaste werden Waffen vertheilt.

Die Kavallerie und das Pompierkorps rücken heran. Man will sie alsogleich angreifen. Aber dieselben jubeln ihnen Hurrah zu und schliessen sich als treue Söhne des Vaterlandes der Bewegung an.

Die Artillerie kommt den Freiheitskämpfern gleichsam mit vollster Brüderlichkeit entgegen, und Alle schwören sich wechselseitig Treue bis in den Tod zu.

Mit klingendem Spiele zieht man im Triumph zum Pallaste. Lauter Jubel und Hurrah!

Auf dem Wege begegnete man die Bahre, auf welcher man die Heldin Anna Ipalesku trug.

Der Freudenlärm verhallt. Thränen glänzen in den Augen der Wallachen. Unter dem Geleite des Bischofes und vieler tausend Men-

schen wird (rupt) noch nicht ganz Entseelte in das Haus ihres Mannes gebracht, welcher ein Beamter von Bukarest ist.

SCHEIBE.

*Zu haben im Verschleissgewölbe, Stadt, Kölnerhofgasse, nr. 730.
Gedruckt bei Leop. Sommer.*

* * *

Iașul nu rămăsese nici el fără eroina sa. În cimitirul bisericii zisă Vulpă se află piatra de mormint a „doamnei Ecaterina Harnav“, moartă la 23 Mart 1867, în vîrstă de 44 ani, care, foarte tînără încă, de 24 de ani, fusese, spune inscripția ¹, „unica Romîncă ce a purtat steagul libertăților Moldovei la anul 1848“ și se adaugă: „a trăit în obscuritate“.

Actele anului 1848, publicate într-o splendidă colecție, ne ajută să lămurim întru cîtva și rolul ei. Un Dimitrie Moldoveanul, frate cu Zaharia, care se afla printre „complotiștii revoltanții“ din Mart, arată că a găsit la sfat în casa Slugerului Iordachi Harnav pe maiorul Gheorghe Stroici, pe Alecu Fotinò, pe Dimitrie Filipescu, pe Panaite Docan și pe acel frate al său, „zicînd între altele că a venit vremea a-și regularisi drepturile lor“ ². Casa lui Harnav fu călcată de oștire ca și ale lui Gheorghe Cantacuzino, Rosetti, Nicolae Docan și Lupu Balș ³. Atunci Ecaterina Harnav va fi „purtașă steagul libertății“, de și izvoarele tac asupra participației sale.

Din nenorocire numele lui Iordachi Harnav e legat de „procesul scandalos al falsificatorilor Harnav și consortii“ în anul 1853 ⁴. În 1857 el unelti, de și lipsit de drepturile civile, contra candidaților Unirii, la Botoșani ⁵. *Colecția G. Șerban*

* * *

Încercări de a da în Moldova înaintea de 1821 un caracter oficial limbii grecești.

Am publicat aiurea un act al lui Scarlat-Vodă Callimachi prin care se recunoșteau serviciile unui boier. Actul, cu tot caracterul lui oficial, era redactat în grecește.

¹ Iorga, *Inscripții*, II (= *Studii și documente*, XV), p. 126, n-o 6.

² I, p. 281, n-o 149.

³ *Ibid.*, p. 428.

⁴ Sturdza, *Acte și documente*, III, p. 1044.

⁵ *Ibid.*, p. 106, no. 1469.

Se putea crede că e un cas sporadic. Iată însă că în colecția d-lui G. Sion avem un alt act de înaintare în același stil oficial elenic.

Ἰωάννης Σκαρλάτος Ἀλεξάνδρου Καλλιμάχης Βασβόδας, ἐλέφ Θεοῦ Ἀθέντης καὶ ἡγεμῶν πάσης Μολδαβίας.

Δι' ὧσων ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐξυπηρετεῖς τῇ ἀθθεντικῇ ἡμῶν Βεσταιρία, κοσμίως βιωτέων ἄλλως, ἄξιος ἐκρίνεσε βαθμοῦ τινος· ἐπεὶ δ' ἐν βία ἀπέρχη ὑποῦ διορίσαμεν, διὰ τοῦ παρόντος τιμίου ἀθθεντικοῦ ἐγγράφου τιμῶντές σε, Ἰωάννη Σιών, ἐπιτρέπομεν τὸν βαθμὸν τῆς Παχαρνιτίας. Τῇ γ' Ἰουνίου αἰεθ'.

(Pecetea octogonală cu chinovar din 1806.)

Gheorghi Vel Post.

S'au trecut la condica Visteriei.

(iscălitură neînțeleasă.)

Adecă :

Ioan Scarlat Alexandru Callimachi, Domn și stăpînitor a toată Moldova.

De oare ce din fragedă vristă slujești Vistieriei noastre domnești, trăind de altfel după cuviință, ai fost judecat vrednic de vre-un rang, și, de oare ce cu grabă mergi unde am hotărît, prin acest al nostru cinstit act domnesc îți acordăm ție, Ioane Sion, treapta Păhârnicieii. 8 Iunie 1819.

Să ni amintim că aceasta e vremea de mai mare înflorire a școlii domnești de limbă grecească din Iași, că o tipografie grecească lucrează pentru scopuri deslușit naționale, că în grecește se publică acea Condică de legi de care Domnul era așa de mîndru.

Și să adăugim cunoștința concepțiilor care au fost îndemnătoare la mișcarea revoluționară a Eteriei: planul Imperiului bizantin înviat, pornind de la Dunăre ca să-și cucerească apoi Capitala în Bizanț.

Atunci se va înțelege că de la Constantin Mavrocordat, care cu vre-o sută de ani înaintea se răstia la dregătorii lui să nu-și scrie grecește, ci românește, rapoarte confidentiale, până la Scarlat Callimachi, care făcea să se redacteze grecește măcar deocamdată această categorie de acte publice, a ridicării în ranguri pentru micii slujbași cu decret, se petrecuse o schimbare esențială în felul cum Fanarioții își înțelegeau rolul la noi.

Atunci, și numai atunci, limba noastră națională a ajuns să fie amenințată de caracterul străin al Domnilor și al camarilei lor.

m'est, à mon grand regret, impossible de satisfaire votre curiosité pour cette pièce fugitive.

Le Journal Encyclopédique, que je rétiens, ne porte absolument que des extraits de l'ouvrage même du baron de Tott, dont vous n'avez sans doute que faire, ayant en main l'original même.

Bien de graces, au reste, pour la communication dont il s'agit ici. Je vous souhaite grand appétit, et ai l'honneur d'être respectueusement,

Monsieur,

Votre très-humble et très-obeissant serviteur :

le 26 janvier [1785].

P. la Roche.

A Monsieur

Monsieur de Raycevich, agent de S. M. I. et R. apostolique, etc., en déça du Danube, etc.

II.

Monsieur,

Chez luy.

Je suis venu 2 fois chez vous, mais il n'y avoit pas moyen de vous voir. J'ai pri le parti de vous écrire en vous priant de faire venir les gazettes greques sous l'adresse de Anastasius Grand Armache et me notifier combien des piastres turcs font le florin d'Autriche, et je suis, Monsieur,

Votre serviteur

Rigas.

P. S. Pour une année doivent-elles venir.

(Bibl. Ac. Rom., hirtii necatalogate.)

DĂRI DE SEAMĂ.

I. Cărți.

Gabriel Hanotaux, *Du sens et de la portée de la guerre* (în „La Revue Hebdomadaire“, XXIV, 1).

Istoricul frances, fost ministru de Externe, recunoaște în lupta de tranșee părăsirea tradițiilor lui Napoleon I-iū, urmate de Moltke, și reluarea vechii lupte defensive, pas cu pas, colț de colț. Descoperă în gropile, prăpăstiile, culoarele Franciei de Nord un întreg sistem de apărare contra cuceririi regale.

D. Hanotaux prevede un lung „războiū de usură“ („trei luni

saŭ trei ani“, ar fi zis lord Kitchener). Cel ce „va înțelege mai bine *de ce* se bate, acela va birui“. El va da „ultimul batalion, ultimul transport de hrană, ultima suflare de voință, supremul curaj“.

Dacă va fi Dubla Alianță, lumea va fi supusă saŭ „subalter-nisată“ de rasa germană. În cazul contrar, se va stabili — zice Franța și Anglia — „independența popoarelor“. Poate că ideile de confederație europeană ale lui Sully și visurile lui Jean Jacques Rousseau se vor îndeplini.

Va fi „până la un punct“ pace politică și pace „economică“, sprijinită pe încătușarea poftelor germane de dominație materială, „pentru burtă“. Va fi și o pace *morală*, contra hidosului „nietzscheanism“ al lui Zarathustra nesățiosul. „Cugetarea mediteraneană ar învinge.“ „Nu mă îndoiesc că va suna, după lungi suferințe, un ceas în care popoarele-și vor da samă că rațiunea „burtei“ e cea mai rea dintre toate, că prosperitatea economică nu e ultimul cuvânt al progresului uman, că moderația, smerenia, sărăcia sînt mai înalte și mai nobile și mai mindre decît violența, trufia ori bogăția“ (p. 13).

E un „război religios“, spune d. Hanotaux, și are dreptate. El cere „a se expune tot, chiar și viața, pentru a salvă *causele vieții*“.

N. Iorga.

* * *

A. Lăpădatu, *Cetatea Sorocel (notiță istorică descriptivă)* (în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“, VII, 26).

Istoric foarte amănunțit al cetății, pomenită încă din vremea lui Ștefan-cel-Mare (pîrcălab, Costea), care e decî întemeietorul ei, cu „20-30 de ani“ înainte de a fi întemeiat Orheiul (listă a pîrcălabilor de aici în cursul Domniei lui Ștefan, p. 85; asemănări și cu Hotinul; cea d'întăi reproducere a cetății însă am dat-o noi în „Sămănătorul“, IV, n-le 30 și urm.). Numele n'are a face cu „sorocul“ din legenda, mai mult saŭ mai puțin autentică, pe care o pomeneste d. Arbure (*Basarabia în secolul XIX*, p. 293); trebuie apropiat de Hliboca, etc. D. Lăpădatu observă că aici (adăugim ca la Ciubărciŭ) era un pîrcălab, nu doi.

După d. Lăpădatu Petru Rareș ar fi refăcut în piatră Soroca, lăsată în lemn de Ștefan. De oare ce însă cetatea apare numai la 1499 în actele acestuia publicate de d. I. Bogdan (II, pp. 425, 444), aceasta s'ar putea admite cu greŭ. Totuși supt Ștefan (*l. c.*),

pîrcălabul unic își zicea și *staroste*, ca acel de Cernăuți și cei de Hotin, și în pecete chiar și „posadnic“, cetatea fiind deci socotită ca o simplă „posadă“ la hotar (și ne întrebăm dacă posăzile puteau fi aiurea; asupra sensului lor de „străji“, I. Bogdan, *Documentul Răzenilor din 1484 și organizarea armatei moldovene în secolul XV*, în „Analele Academiei Române“, XXX, pp. 413-4). Cetatea fusese părăsită mult timp și se ruinase; de aici nevoia de a o face din nou, ca *arx*, prin „meșteșugul“ (*magisterium*) lui Ioan Zidarul.

O a treia refacere și garnisonare a cetății se făcu supt Petru Șchiopul, de teama Cazacilor; d. Lăpădatu notează locurile unde se află pîrcălabii Mănăilă și Albotă sau acesta din urmă singur. Faptul că Nisovii Cazaci (nu încă „Zaporojeni“) au putut prăda aici la 1600 arată că nu s'a pus în aplicare tratatul recent prin care Ieremia Movilă se îndatoria a da cetățile Moldovei în mâna unor castelanii poloni: Zamoyski, Hatmanul și Cancelariul Poloniei, cerea dreptate *pentru Cazaci* și contra locuitorilor jăfuiți și decimați (Hurmuzaki, *Supl. II*², p. 4). La 1619, cînd Cazacii prădară bilciul, unde veniau Armenii și „boierii moldoveni“, probabil că nici nu mai era o cetate păzită (*ibid.*, p. 469). Tatarii puteau „ține strajă“ acolo, în 1621 (Lăpădatu, p. 88) *la vad*, fără a se închide între ziduri. La 1620 însă, nevoile luptei turco-polone aduceau aici pe pîrcălabul Tudor (de sigur; și nu „Totoi“). Un pîrcălab de Soroca, nenumit, era prins de starostele Rașcovului, în față, supt Vasile Lupu: data e 1639, și de atunci se mai întîmpină pîrcălabii, ce e dreptul, până la 1660, — dar în acest timp ei deveniau din ce în ce mai mult, din comandanți militari, administratori civili. Rolul militar îl luaseră, dar *în afară de cetate*, ca șefi ai călărașilor de Soroca, acei căpitanii pe cari d. Lăpădatu îi înșiră la p. 89, nota 21, orî Serdari.

Un rol războinic îl mai avu Soroca apoi numai prin luptele ce se deschiseră între Turci și Poloni după despresurarea Vienei de aceștia în 1683. Un moment, Dimitrie Cantemir, la 1711, restaură vechea pîrcălabie contra Turcilor.

Asupra Sorocăii de la 1730 înainte, cu Vel Căpitan, Serdar și ispravnic de margine, era de văzut și Iorga, *Basarabia noastră*, pp. 128-9.

Lucrarea e făcută cu o admirabilă răbdare și se presintă în forma literară aleasă care deosebește studiile d-lui Lăpădatu.

Fotografiile nouă comunicate de scriitorul N. Dunăreanu se înfățișează lângă cele cunoscute. Am Almanahul lui Crușevan, pe care d. Lăpădatu nu l-a putut consulta, dar el nu dă fotografii inedite.

N. Iorga.

* * *

Virgil N. Drăghiceanu, *Mormîntul lui Constantin Brîncoveanu Basarab Voevod* („Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice“, VII, 27). București 1914 (numeroase ilustrații, în parte inedite).

Am făcut o analiză a acestei lucrări în „Buletinul“ frances al Institutului balcanic.

Relevăm aici lucrurile nouă. D. Drăghiceanu atrage atenția asupra mențiunii, foarte importante, din inventariul actelor lui Brîncoveanu (Giurescu și Dobrescu, p. 295) care dă cunoștința „patentei de la Țar prin care se dă a se înțelege că Vodă s'ar putea așeza la Moscova, dacă împrejurările vremii i-ar cere cîndva să treacă acolo“.

Dar rolul lui Toma Cantacuzino în 1711 nu e nici exact nici deplin schițat. Trebuia studiat după memoriul nostru din „Analele Academiei Române“, despre „Carol al XII-lea, Petru-cel-Mare și țerile noastre“. Scrisoarea din 1712 a Vizirului către Brîncoveanu (nu a „marelui cancelariu al Porții“, funcție care nu există) ni se pare, prin discuțiile ei despre drepturile Austriei asupra Imperiului roman, ca și prin faptul că a ieșit după moartea lui Brîncoveanu, cam suspectă (dacă n'a redactat-o un Grec pentru stăpînul său turcesc; oricum, în loc de asemenea scrisori, Turcii aveau mijloace mai expeditiv pentru pedepsirea acțiunilor pe care le judecău trădătoare). La 3 April st. n. (=24 Mart; Marti) *sosise*, nu fusese „trimes“ capugiul (nu „capigiul“). „Marele-Imbrohor (le grand écuyer) Myordan (Bujur)“ n'are sens: „bujur“ e „buiuc“ (=mare); „myordan“ e neinteligibil. Cetește: 120 de care, nu 12, ceia ce ar fi fost meschin. Mano Apostolu nu fu expeditat la Domn, care-și „păstrase calmul“, ci fugi el însuși după ce lovitura se dăduse. N'aș admite nici sfatul de fugă al beizadelei Ștefan. Tot așa și cu ipotesa că *toată* familia Cantacuzinilor ar fi voit mai degrabă pe Mihai Racoviță decît pe Ștefan fiul Stolnicului. Cum li-ar fi fost cu putință Mavrocordatilor a opri aceasta? Raportul citat al lui Fleischmann spune numai că aceștia lucră *pe urmă, contra lui Ștefan*. Nu există un Bostangi-Pașa, ci un „Bostangi-bașa“ și el era intendentul *grădinilor*,

nu al „palatelor“; la p. 115 *atmeidan*, nu „almeidan“. Nu e de crezut zvonul că Brîncoveanu să fi lăsat averile sale la San-Giorgio dei Greci. Nu erau „Ruși în Fanar“, ci trimesul moschicesc. Am arătat în cartea mea *Viața lui Constantin Brîncoveanu* (p. 212, nota 2) că nu e de primit nici gîndul de abjurare al lui Ștefan Brîncoveanu. Kutais „pe țărmul estic al Mării Negre, supt munții Caucașului“ nu e locul de exil al Doamnei, ci Chiutaie, în mijlocul Anatoliei. Pentru „Temesvar“ a se ceti (p. 118) Timișoara. N.I.

* * *

Vintilă I. Brătianu, *Interesele României în actualul război*, București, „Flacăra“, 1914.

Conferința a d-lui Vintilă Brătianu la cercul de studii liberale, în dorința de a contribui la „formarea unei conștiințe naționale unitare și cit mai puternice“. Echilibrul balcanic așezat prin pacea de la București e „dinamic“. În confederația balcanică nu crede, hotarele de la 1913 creînd mari antagonisme. Totuși numai în anume condiții s'ar putea renunța la tratatul încheiat atuncea. În orice cas, Turcia, dacă va rămînea la Constantinopol, va fi tutelată de învingători. Anexările eventuale și puterea cu care vor fi apărate vor alcătui dreptul fiecărui Stat la încheierea păcii europene. Nu trebuie să privim conflictul ca o luptă între slavism și germanism. Că am zăbovit cu intervenția noastră, am făcut bine. Războiul se va isprăvi numai prin stoarcerea complectă a unora sau a altora. El nu va da rezultate definitive. Cine va fi întreg la urmă, va avea un mare rol. Am cules citeva informații mai importante.

De corectat cu altă ocazie: nu există gurile Enosului, ci orașul, portul Enos (p. 6), unde se varsă riul Marița. N.

* * *

Dr. A. Urbeanu, *Deutschlands „Wahrhafter Krieg“ und die Frage der unterdrückten Rumänen in Österreich-Ungarn*, București, 1914.

O foarte bună broșură de propagandă. Răzîmîndu-se pe afirmația profesorului Wundt că războiul ce-l poartă azi Germania e „drept și sfînt“, se atrage atenția asupra stării romînismului în Bucovina, unde la anexare abia dacă erau străini, iar la 1910 se socotiau numai 273.254 Romîni și 305.101 Ruteni (iar „Germani“, arieni și semiți, 168.851, pe lîngă peste 36.000 de Poloni și 11.513 alte nații „austro-ungare“), pentru ca apoi o altă sta-

tistică să arăte înaintea de toate neseriositatea amîndurora. Dar se mai dovedește un lucru: nedreptățirea elementului românesc, nu la împărțirea favorurilor, pe care un Român cinstit nu le știe nici de nume, ci și în recunoașterea celor mai elementare drepturi ale cetățeanului.

N. Iorga.

* * *

Calendario-atlante d'Agostino, Anno XII, serie II, vol. II, Istituto geografico de Agostini, Novara, 1915.

E o minune de lucru precis și mărunț, de format portativ (ceva mai mare decît un carnet), de preț popular (un leu pentru 131 pagini), acest mic Atlas-Calendar al lui Agostini, care a ajuns acum la anul al XII-lea. Cuprinsul e extraordinar de bogat: expunerea călătoriilor ducelui Abruzzilor (cu portret), statistice și comparații statistice de tot felul, descrierea fiecărei țeri pe scurt, tablă alfabetică minuțioasă. Și nu mai puțin de 25 de hărți admirabil executate. N'ar trebui să lipsească, nu numai în nicio școală, dar în nicio casă.

N. I.

* * *

Gh. Zagoriț, *Paris Mămuleanu, studiu de istorie literară* (în revista „Doina“, I, n-o 7), București, 1914.

D. Gh. Zagoriț reușește, prin cercetări în Archivele Statului, să dea contururi mai clare personalității interesantului poet de dibuiră și încercări în vremea tinereții lui Eliad care a fost Paris Mumuleanu (d-sale îi place a-l intitula, cu prisos de bunăvoință: „poetul regenerării romîne“ și a-l apropia, după d. O. Densușianu, de... Eminescu). A găsit un act privitor la moștenirea lui Paris, mort „la începutul anului 1837, în toiu iernii-în casa sa sărăcăcioasă din București“: avea familie grea și, ca avere, pe lângă căsuță, trei Țigani și zapise de datorie. D-sa semnaleză și existența unei ediții cu data 1829 a „Rostului de poesii“ (un exemplar la Biblioteca Urechia din Galați). Și „Pîngerea și tînguirea Valahiei asupra nemulțămirii străinilor ce au dărăpănat-o“ a apărut la date și în forme deosebite (1824 și 1825). Asupra valorii acestor poesii păstrăm părerea din *Ist. lit. românești în veacul al XIX-lea*, I, pp. 40-4.

N. I.

* * *

Dr. I. N. Angelescu, *Cunoaşterea și conducerea pieței economice, studiu istorico-statistic asupra evoluției economice a popoarelor*, București 1914.

D. I. N. Angelescu e cunoscut și prin alte lucrări întinse de economie politică, în care este totdeauna o vastă lectură, o largă înțelegere filosofică a subiectului și o formă plăcută.

În cartea de față d-sa caută formule mai potrivite pentru prevederea pieței și ajunge la una a cărei valoare o vor judeca specialiștii.

Aici trebuie să relevăm astăzi acele peste o sută de pagini de la urmă, în care, studiindu-se „istoria raporturilor economice internaționale“, „istoria instrumentelor de schimb“, a „mărfurilor comerciale“ și a „criselor comerciale“, se dau luminoase pagini de adevărată istorie, care vor folosi și publicului celui mare.

N. Iorga.

* * *

Ch. Drouhet, *Modelele franceze ale teatrului lui Alecsandri, III. Localisările.—„Lipitorile satelor“.—Scenarii, situații și personaje imitate în comediile în prosă*; extras din „Viața Românească“, Iași 1914.

Cele mai multe din originalele franceze ale comediilor lui Alecsandri erau cunoscute sau indicate de el însuși. D. Drouhet, care a studiat și alte două părți din teatrul lui Alecsandri și opera lui lirică în legătură cu literatura francesă, dovedește că prelucrarea a fost grăbită și superficială. D-sa arată cum s'au primit situații care la noi sînt imposibile (lui Hagi Petcu, ginerele său aristocrat îi refuză cererea de a se lăsa ales deputat). D. Drouhet află în *Un usurier de village* a lui Charles Bataille și Amédée Rolland modelul *Lipitorilor Satului*; dar d-sa nu caută să adauge în de ajuns că personagiile din opera lui Alecsandri sînt pline de adevăr și perfect adaptate la țară și la moment. În general Alecsandri nu afla acțiunea, pe care, grăbit, o împrumută; tipurile însă, acelea izvoraū din lunga și atenta lui observație. Interesantă bibliografia ce se dă la p. 16, nota 2, despre Evreul în teatru.

Nu e o scădere, ci o mărgenire a lui Alecsandri.

N. I.

* * *

C. G. Pietraru, *Fasele războiului actual și învățăminte pentru viitor*, București, 1914.

Resumat cronologic al războiului. Dar nota austriacă nu e din 23, ci din 24 Iulie (p. 41, cf., de altfel; p. 53). Apoi „Învățămintele“ trase din desfășurarea evenimentelor. Bună expunere, după cartea englesă, a pregătirii diplomatice a războiului (p. 51 și urm.). „Învățăturile“ d-lui Pietraru sînt foarte bune: pregătire diplomatică; ideal național sau necesitate de defensivă, ca element moral; preparație tehnică perfectă. Lucrarea e întovărășită de hărți bune. I.

* * *

Dr. Ștefan Chicoș, *Protecționismul vamal și viitoarele tratate de comerț*, București 1914.

Ținînd seamă că la 1917 expiră mai toate tratatele de comerț ale țărilor din Europa, autorul își propune a cerceta direcțiile și tendințele ce domnesc astăzi în Germania, Austro-Ungaria și Rusia. Arată originea și dezvoltarea protecționismului german, pretențios și egoist față de toți, necesitatea din care rezultă tratatele germane din 1891 și reacțiunea agrariană, care răsturnă pe Caprivi, caracterul tratatelor din 1902, cu urcări generale de taxe fără a mulțami pe agrarieni, luptele ce domnesc astăzi în societatea germană. În a doua parte, se notează scăderea comerțului austro-ungar față de cel german și greutățile întîlnite din partea Germaniei. Pentru Rusia se studiază numai raporturile ruso-germane.

Expunere scurtă, limpede și folositoare.

N.

* * *

I. Constantinescu, *Istoricul bisericii Maica Precista de la Dudu din Craiova*, Vălenii-de-Munte, 1914.

D. I. Constantinescu, casierul eforiei „Madona Dudu“ (Precista din Dudu), a putut cerceta arhiva instituției, din care reproduce, comentîndu-le, un număr de acte. Fiind vorba de o fundație de pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, aceste lămuriri sînt folositoare. Cartea n'are, evident, nicio pretenție de specialitate, ci țintește mai mult la pregătirea materialului pentru întîmplătoare discuții de drept. L.

* * *

Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, *Diaconul Coresi, Carte cu învățătură* (1581), I, Textul, București 1914 (ediția Comisiei Istorice a României“).

Frumoasa lucrare dă textul Cazaniei din Braşov a lui Coresi. Sistemul e al unei ortografii unificate. Se fac trimeteri la alte lucrări ale lui Coresi pentru textul evanghelic. Lămuririle se lasă pentru al doilea volum.

Din cei doi meritoşi autori, d. Procopovicî e un refugiat bucovinean în Bucureşti, iar d. Sextil Puşcariu, sublocotenent de artilerie, a fost trimis pe câmpul de operaţii.... **N. I.**

* * *

Facultatea de filosofie şi litere din Bucureşti, *Comemorarea Regelui Carol I cu prilejul deschiderii cursurilor Facultăţii la 1 Noiembrie 1914*, Bucureşti 1914.

Cuprinde cuvîntarea d-lui I. Bogdan, decan al Facultăţii, despre regele Carol şi învăţămîntul superior şi lecţia d-lui D. Onciul despre caracteristica generală a Domniei răposatului Suveran. **X.**

* * *

Un parohian, *Panahidă şi dedicaţie rostită cu prilejul aniversării de 200 de ani de la moartea lui Constantin Brîncoveanu*, Făgăraş 1914.

Această carte dă vederea ruinei de la Sîmbăta-de-sus, a pietrei cu inscripţie de de-asupra bisericii lui Brîncoveanu de la Făgăraş (pe copertă, şi icoana de hram). La pp. 14-5 extrase din vechile protocoale şi matricule dînd nume de familie. Restul.—polemică confesională. **F.**

* * *

N. Borzea de Vist, *Cîteva constatări dureroase şi încă ceva cu prilejul aniversării de 200 de ani de la moartea lui Constantin Brîncoveanu*, Făgăraş 1914.

Polemici confesionale. Ilustraţii ca în n-1 precedent, care e extras de aici. **F.**

* * *

II Reviste.

Buletinul Comisiunii „Monumentelor Istorice“, VII, tasc. 27. Cîteva vederi nouă de la Cetatea-Albă (după fotografiile d-lui N. Dunăreanu, de d. Alex. Lăpădatu).

D. Al. T. Dumitrescu dă „mărturiile documentare despre mănăs-

tirea Argeşului“: de fapt, un act pentru vinăriciū (1682) şi altele din 1804 şi 1806 privitoare la zugrăveala poruncită de episcopul Iosif. El lucră şi la zid, din temelie, făcu paraclis pentru iarnă şi casa pentru episcop la Piteşti. Înteressantă descrierea bisericii: „care podoabă dă zidărie a aceştii biseariei fiind cu aşa alcătuire frumoasă încît este neasămănată cu nicînele din toate zidirile vechi şi noaoă cite să află întru aceste două ţări, însă şi cu cite să află în Europa cea de supt stăpînire prea-puternicii noastre Împărăţii“.

De comparat cu mărturiile din scrisorile Vlădicăi pe care le-am tipărit în „Analele Academiei Romîne“, XXVIII, p. 199 şi urm., şi cu intervenţia lui Alexandru Ghica, în Căimăcămia sa, ca să nu se atingă nimeni de biserica măiastră (*ibid.*, p. 120).

Inscripţii (publicate de d. Virg. Drăghiceanu) de la Plăviceni-Olt: ctitorii: Vornicul Dragomir şi soţia Elena, la 1642, Maiū; nu ἀρχόντα τῆς ἀβτοῦ, ci ἀρχοντίσσα ἀβτοῦ) şi de la Măgureni-Prahova (ctitoră: Păuna lui Drăghici Cantacuzino şi fiii, Pîrvu, Constantin, Şerban, Grigoraşco — interesantă listă: Pîrvu şi Şerban singuri trăiesc —, la 1670-1).

* * *

În revista „Miron Costin“, II, n-le din Octombree-Novembre, un interesant articol, de dd. T. Pamfile şi V. C. Nicolaū, despre bisericuţa de lemn, în foarte frumos stil, ca acel din Bucovina, de la Strîmba (Tutova), mitoc al mănăstirii Neamţului. Pe uşă e data de 1670, 20 Iunie. Se reproduc şi frumoasele ornamente, Lămuririle de tot felul sînt foarte bogate.

Tot acolo hrisovul din 1839 pentru crearea, în folosul Spătarului Răducanu Cazimir, a ţirgului Puieşti.

* * *

Tot în revista „Miron Costin“, Decembre 1914, un act din Roman, 26 Ianuar 1768, prin care se vînd nişte prăvălii unui Caraman, Caramliū, Andronachi; se pomenesc şi ale „Esterei Jidauca“. Între marturii zapisului sînt: Vasile zet Bucşe şoltuzul, preoţii de la Episcopie, de la Sf. Nicolae, un diacon, doi bărbieri, un staroste de ciubotari. Actul s'a dăruit de profesorul N. Apostol Academiei Romîne.

A apărut n-1 1, Anul al II-lea, pe luna Ianuar, 1915, din

BULLETIN DE L'INSTITUT POUR L'ÉTUDE DE L'EUROPE SUD-ORIENTALE

SUMARIŪ:

„Vérité sur la guerre.“ — Băicoianu: Roumanie et conflagration européenne — Kalitsounakis: Vénizélos, „Devaris“. — Iorga: Teuraniens parasites, Kladovo, Civilisation sous Brîncoveanu, Argenterie de Brîncoveanu, Mémoires de Charles I, Histoire des États balcaniques. — Drăghiceanu, Tombeau de Brîncoveanu. — Vasilescu: Chronique byzantine. — Pamfile et Lupescu: Chromatique. — Dictionnaire statistique roumain. Popescu, Diocèse d'Hongrovalachie (1810). — Giurescu: Miron Costin (édition).

A apărut

Desvoltarea ideii unității politice

:: :: a Romînilor :: ::

(Lecții făcute la Universitatea din București).

de N. IORGA.

Prețul: Lei 1.25.

A apărut:

Ce este un monument istoric

(Conferință ținută din însărcinarea Comisiunii Monumentelor Istorice).

de N. IORGA.

Prețul 25 bani.

A apărut

„MIRON COSTIN“

Revistă de cercetări și mărturii istorice

Anul III, n-1 1, pe luna Ianuar 1915, cu următorul cuprins:

AȘEZAREA PREISTORICĂ DE LÎNGĂ STRÎMBA, T. Pamfile și V. C. Nicolau.
DOCUMENTE, N. Apostol, N. I. Dumitrașcu, G. Florescu, G. Iancu, V. C. Nicolau, A. Saint-Georges.
ÎNSEMNĂRI, D. Furtună, C. N. Mateescu, T. Pamfile.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Neamul Românesc“, Tipografie și Legătorie de cărți.
